

Paweł Tański

"Kontury" - izraelskie pismo literackie

Archiwum Emigracji : studia, szkice, dokumenty 3, 301-307

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE – OMÓWIENIA – POLEMIKI

„Kontury” — izraelskie pismo literackie

1.

W roku 1952 pojawiły się w Izraelu równocześnie „Nowiny Izraelskie” i „Nowiny Poranne”. Obie gazety ukazywały się co drugi dzień — w ten sposób czytelnicy otrzymywali codziennie polskojęzyczne pismo. W roku 1956 zaczęto wydawać periodyk „Kurier”. Jego żywot trwał krótko — ukazywał się zaledwie dwa lata. Nastąpiło połączenie trzech tytułów: „Nowin Izraelskich”, „Nowin Porannych” i „Kuriera” — w ten sposób narodziły się „Izraelskie Nowiny-Kurier”, przemianowane następnie na „Nowiny-Kurier”. Jako dziennik pismo zakończyło żywot w roku 1991, lecz odrodziło się jako tygodnik. Tak więc w różnych wcieleniach przez trzydzieści dziewięć lat (1952–1991) w Izraelu ukazywała się codzienna gazeta w języku polskim.

Wśród periodyków na szczególną uwagę zasługuje piśmiennictwo literackie, które uzyskało już ważną pozycję wśród innych czasopism, przekraczając „granice geograficzne Izraela jako zjawisko samoistne, przynależne do dziejów polskich i izraelskich jednocześnie i równoważnie”¹. Najdłużej, bo przez trzydzieści trzy lata (1949–1982) ukazywał się „Przegląd” — tu wydrukowano sporo tekstów literackich i z literaturą związanych (recenzje, sylwetki pisarzy). Warto również wymienić w tym miejscu inne pisma o charakterze kulturalno-literackim, jak „Echo Tygodnia”, „Przekrój Izraelski”, czy polityczno-kulturalnym, społeczno-literackim: „Od Nowa”, „Po Prostu w Izraelu”, „Opinia”, a także niedługo ukazujący się rocznik „Akcenty”.

Ważnym drukiem jest, stanowiący zupełnie osobną wśród pism izraelskich grupę wydawnictw ciągłych, almanach — „Kontury” poświęcony przede wszystkim literackiej twórczości autorów piszących po polsku.

Wydawane w Tel-Awiiwie „Kontury”, opatrzone są podtytułem — „Wybór prozy i poezji autorów piszących po polsku w Izraelu”. Pierwszy numer pisma ukazał się w roku 1988, wydany przez Związek Autorów Piszących po Polsku w Izraelu, który powstał w 1986 roku (jako część składowa od dawna już w Izraelu istniejącej Federacji tego rodzaju stowarzyszeń różnojęzycznych pisarzy), a publikowanie pisma i książek stało się jednym z ważniejszych jego celów. Utwory osób zrzeszonych w Związku stanowią przeważającą większość każdego z dziesięciu dotychczas wydanych tomów, chociaż pismo, aczkolwiek w niewielkiej części, wspomagane jest tekstami pisarzy spoza Izraela — Jadwigi Maurer, Jana Błońskiego, Henryka Grynberga, Andrzeja Koziola, Heleny Komorowskiej, Aleksandra Zyi, Józefa Wróbla, Macieja Niemca, Rafała F. Scharfa, Józefa

---

¹ R. Lów, *Rozpoznante. O izraelskiej prasie w języku polskim*, [w:] tegoż, *Rozpoznania*. Kraków 1998 s. 109.

Lewandowskiego, Aleksandra Ziemnego, Bożeny Shallcross, Jacka Leociaka. Periodyk do numeru trzeciego opracowywał zmieniający się zespół redaktorów, od numeru czwartego redakcję przejął Ryszard Löw. „Środowisko twórców piszących po polsku w Izraelu tworzy — jak twierdzi Ryszard Löw — trzydziści — czterdziści osób”. Z „Konturami” stale współpracuje około dwudziestu osób, wśród nich pisarze, poeci, tłumacze, znani także w Polsce z książek tu wydanych, między innymi: Stanisław Wygodzki, Natan Gross, Leo Lipski, Ryszard Löw, Lucja Gliksman, Ida Fink. Nie istnieje żadna „interakcja” pisma ze światem literatury hebrajskiej, czasem autorzy ten sam tekst umieszczali gdzieś po hebrajsku, do rzadkości należą hebrajskie recenzje prasowe, literackie z „Konturów”, niemniej jednak pojawiają się. Natomiast w języku polskim ukazało się sporo recenzji o poszczególnych numerach almanachu, brak zaś syntetycznego opisu pisma. W kilku numerach „Konturów” (IV, VII, IX, X, XI) podano spis wypowiedzi recenzyjnych o periodyku. Należy w tym miejscu powiedzieć, że w roku 1989 — jak podaje informacja zamieszczona w 4. numerze „Konturów” — „Wydawnictwo X w Krakowie opublikowało piracko — brzydki i w zmniejszonym formacie — przedruk pierwszego rocznika „Konturów”, dodając obwolutę i tytuł: «kontury opowiadania i poezje pisarzy żydowskich żyjących w Izraelu i piszących w języku polskim»” (s. 137).

Pod firmą „Konturów” ukazały się również książki — Herberta Friedmana *Tryptyk. Opowiadania, Warkocz i inne opowiadania* oraz *By-meculot ha-gehenom. Sippurim*, Jerzego Hermana *Ballada o nienapisanym wierszu. Wiersze i fraszki*, Lucji Gliksman *Wczoraj i inne wiersze*, Marii Lewińskiej *Z moich trzech groszy reszta*, Josefa Papiernikowa *Serce lasu. Wybór wierszy*, Miry Słowes *Moje trzy życia*, Maurycego Szymba *Matka w mroku i inne wiersze*.

Do Polski pismo dociera zaledwie do kilku miejsc — do czterech bibliotek (Uniwersyteckiej w Toruniu, IBL-u, Narodowej, Jagiellońskiej) i do szeregu recenzentów, polonistów w ośrodkach uniwersyteckich — wszystko na zasadzie relacji prywatnych, księgarska dystrybucja w Polsce nie istnieje. Centralnym dyspozytorem jest Księgarnia Polska w Tel-Awiwie.

2.

Ewolucja każdego czasopisma literackiego nierozdzielnie związana jest z rozwojem życia literackiego, którego składnikami są czytelnicy, zainteresowani zmieniającym się światem, a co z tym się wiąże — próbujący śledzić, jak kształtuje się kultura. Jej istotną częścią jest społecznie różnicowana publiczność literacka, która reprezentuje rozmaite gusty i potrzeby kulturalne. Dlatego też charakter czasopisma zależy od tego, dla jakiej warstwy publiczności literackiej jest przeznaczony, czy stawia sobie cele popularyzatorskie, czy też zwraca się do specjalistów i elity czytelniczej.

W „Konturach” na pierwszy plan wysuwają się teksty dotyczące szeroko pojętej problematyki żydowskiej, wspomnień z lat wojny, opowieści autobiograficzne, dotyczące zakorzenienia w kulturze żydowskiej, wiersze, podejmujące refleksje na temat holocaustu, zniszczenia narodu żydowskiego, doli wiecznych tułaczy, emigrantów, wygnańców, wędrowców.

Utwory prozatorskie, publikowane w almanachu, to opowiadania, fragmenty powieści, bardziej obszerne wspomnienia, teksty o charakterze autobiograficznym. Większość z nich dotyczy tematyki wojennej, okupacyjnej oraz szeroko rozumianego holocaustu. Wymieńmy tu najważniejszych autorów tego rodzaju piśmiennictwa, z „Konturami” stale współpracujących:

Lucja Gliksman jest poetką, tłumaczką, publicystką literacką, historykiem literatury, edytorem. Urodziła się w 1913 roku w Opatówku, w latach wojny przebywała w ZSRR, potem na Bliskim Wschodzie i w Stanach Zjednoczonych, gdzie w Chicago i w Uniwersytecie Harvard studiowała i wykładała literaturę rosyjską. Teksty literacko-krytyczne publikowała w prasie polskiej w Iranie, Jerozolimie, Nowym Jorku, Paryżu („Kultura”), głównie pod pseudonimem Wanda Falk. Pod panińskim nazwiskiem Pinczewska opracowała wybory wierszy Kasprowicza (1944) i Ujejskiego (1946). Wiersze publikowała w polskiej prasie w Izraelu; wydała ich trzy zbiorki: *Wczoraj* (Tel Awiw 1993), *Nostalgia* (Olsztyn 1995) oraz *Na aryjskich papierach* (Jerozolimka-Lublin 1996);

Jerzy Herman to poeta, bajko- i fraszkopisarz. Urodził się w 1932 roku w Krakowie, w latach wojny przebywał na Węgrzech, od roku 1946 zamieszkał z powrotem w Krakowie. W latach 1951–1957 był redaktorem w Polskim Radiu i współpracownikiem „Panoramy Śląskiej”. Od 1957 roku przebywał w Izraelu, jest współzałożycielem i współredaktorem tygodnika „Po prostu” w Izraelu (1959). Wiersze, poematy, bajki i fraszki publikował w prasie polskojęzycznej w Izraelu (m.in.

w „Od Nowie”, „Nowinach-Kurierze”), Anglii, Stanach Zjednoczonych i — już z Izraela — w Polsce („Echo Krakowa”, „Dziennik Polski”, „Wieści”). Wydał wybór wierszy i fraszek *Ballada o nie-napisanym wierszu* (Tel Awiw 1994);

Szozzana Raczyńska urodziła się w 1921 roku w Wilnie, tam przeżyła wojnę i tam po wojnie rozpoczęła pracę literacką, tłumacząc m.in. na język polski bajki Kryłowa. Od roku 1960 mieszka w Izraelu. Na język hebrajski przełożyła i w osobnych zbiorach opublikowała m.in. utwory dla dzieci Jana Brzechwy i Juliana Tuwima oraz wybory poezji Bolesława Leśmiana (1992), Antoniego Słonimskiego (1993), Maurycego Szymła (1995) i Leopolda Staffa (1996) oraz aforyzmy Stanisława Jerzego Leca, na polski natomiast wiersze wielu hebrajskich poetów. Wydała (wszystkie w Tel Awiwie): Bialik, Czernichowski, *Wiersze* (1988), *Pozdrowienia z piosenką. Wybór piosenek izraelskich*, t. 1–3 (1988–1991), S. Czernichowski *Wybór wierszy* (1991), Ch. N. Bialik *Wybór wierszy* (1994), N. Alterman *Wybór wierszy* (1997) oraz wybór z żydowskiego przetłumaczonych wierszy J. Papiernikowa *Serce lasu* (1993), a także Ch. Rajchmana *Fraszki, aforyzmy i przysłowia* (Łódź 1996);

Mieczysław Rolnicki jest prozaikiem, autorem fraszek. Urodził się w roku 1925 we Lwowie, podczas okupacji przebywał w Warszawie — na „aryjskich papierach”, był żołnierzem Polskiej Armii Ludowej. W Izraelu mieszka od 1957 roku. Teksty literackie oparte na własnych wspomnieniach okupacyjnych publikował w polskiej prasie w Izraelu. Wydał *Aforyzmy, fraszki, myśli* (Beer Szewa 1993) oraz wydanie powiększone (Łódź 1996) pod tytułem *Myśli, aforyzmy, fraszki, opowiadania*;

Ruth Baum jest prozaikiem, urodziła się w roku 1922 w Warszawie, w latach wojny przebywała w ZSRR — jej opowiadania ukazywały się wtedy w przekładzie na język rosyjski — po wojnie we Wrocławiu współpracowała z redakcją literacką Polskiego Radia. Od 1957 roku przebywa w Izraelu, gdzie wydała opowiadania *Życie nieromantyczne* (1974) i powieść *Trzynasty miesiąc roku* (1977). Opowiadania i reportaże publikowała w prasie polskiej w Izraelu i w Polsce;

Herbert Friedman urodził się w roku 1921 w Buczacz. W czasie wojny przebywał w ZSRR, potem odbywał studia medyczne we Wrocławiu. Był przez sześć lat redaktorem „Słowa Polskiego” we Wrocławiu, w którym ogłaszał opowiadania i fraszki pod pseudonimem Herbert Hardy. W Izraelu przebywa od roku 1958. Publikował opowiadania w prasie polskojęzycznej w Izraelu. Wydał zbiory opowiadań *Tryptyk* (1994) oraz ich wybór w przekładzie hebrajskim (1995) i *Warszawka* (1997);

Eleasar Feuerman jest poetą i eseistą. Urodził się w roku 1919 w Wiedniu, studia medyczne odbył we Lwowie, wojnę spędził w ZSRR, skąd wrócił do Polski w 1945 roku. W 1957 roku przybył do Izraela. Od 1969 roku profesor nadzwyczajny i kierownik katedry dermatologii w Uniwersytecie Telawijskim. Od 1973 roku — profesor zwyczajny. Jest autorem ponad trzystu publikacji naukowych z tej dziedziny w międzynarodowym i krajowym piśmiennictwie naukowym. Członek honorowy wielu międzynarodowych towarzystw naukowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego. Debiutował jako poeta przed wojną w miesięczniku „Gromada”, potem publikował wiersze w „Nowych Widnokręgach”, „Kuźnicy” i innych pismach literackich oraz księgach zbiorowych — *Pieśń ujdzie calo*, 1974 pod nazwiskiem Jerzy Pogorzelski. Eseje drukował w polskojęzycznych pismach w Izraelu oraz w paryskich „Zeszytach Literackich”, „Zeszytach Historycznych” i innych periodykach;

Irit Amiel jest poetką i tłumaczką. Urodziła się w roku 1931 w Częstochowie, wojnę przeżyła na „aryjskich papierach” w Polsce; w Palestynie od roku 1947. Odbyła studia z zakresu filologii, historii i historii literatury. Tłumaczy z i na kilka języków. Z polskiego na hebrajski m.in. M. M. Mariańskich *Wśród przyjaciół i wrogów* (1987), M. Frenkla *To jest morderstwo* (1988). W czasopiśmie literackich drukowała przekłady opowiadań H. Grynberga, L. Lipskiego, H. Krall, M. Hłaski oraz wierszy W. Szymborskiej. Wydała wybór wierszy hebrajskich (1994) oraz polskich *Egzamin z zagłady* (Łódź 1994);

Maria Lewińska jest publicystką literacką. Pochodzi z Warszawy, gdzie w UW odbyła studia z zakresu dziennikarstwa. Była redaktorem działu literackiego w Polskim Radiu. W Izraelu przebywa od roku 1958. Publikowała w londyńskim „Pulsie”, współpracowała z telawijskim tygodnikiem „Nowiny-Kurier”. Wydała *Moja z trzech groszy reszta* (Tel Awiw 1997);

Józef Kornblum urodził się w roku 1917 na Śląsku Cieszyńskim. W 1935 roku wyjechał do Palestyny. Publikuje w polskojęzycznej prasie izraelskiej. Wydał autobiograficzną powieść *Ziemia*

przeobiecana (Kraków 1993) i *Od Wisły po Jordan. Relacje* (Cieszyn 1996). Pracuje nad drugą częścią *Ziemi przeobiecanej — Miłość i szarańcza*;

Natan Gross jest poetą, tłumaczem, publicystą i krytykiem literackim, historykiem filmu, reżyserem filmowym. Urodził się w roku 1919 w Krakowie, w latach wojny na „aryjskich papierach”; od roku 1950 przebywa w Izraelu. Pisze po polsku i hebrajsku do prasy polskiej w Izraelu, Anglii, Polsce. Wydał wiersze w Łodzi: *Wybór współczesnej poezji hebrajskiej* (1947) i *Pieśni o Izraelu* (1948); w Izraelu *Co nam zostało z tych lat* (1971), *Okruszyzny młodości* (1976), *Wiersze buntu i głodu* (1976). Jest redaktorem ksiąg zbiorowych, współautorem antologii hebrajskiej oraz autorem wspomnień okupacyjnych *Kim pan jest, panie Grymek?* w wersji hebrajskiej (1986) i polskiej (Kraków 1991) oraz zbioru szkiców *Poeci i Szoa* (Sosnowiec 1993). Reżyserował trzy długometrażowe filmy oraz ponad sto dokumentalnych; w języku hebrajskim jest autorem pracy *Dzieje Żydowskiego Filmu w Polsce* (1990) oraz współautorem *Historii Filmu Izraelskiego* (1991). Natan Gross jest też laureatem wielu nagród literackich i filmowych, m.in. nagrody Izraelskiej Akademii Filmowej za całokształt twórczości filmowej (1992);

Leo Lipski (1917–1997) był prozaikiem, znanym z publikacji w londyńskich „Wiadomościach” i paryskiej „Kulturze”, której nagrodę otrzymał w 1955 roku. Wydał opowiadania *Dzień i noc* (Paryż 1957), *Piotruś. Apokryf* (Paryż 1960), *Opowiadania zebrane* (Lublin 1988), *Śmierć i dzieweczyna* (Lublin 1991) i zbiór pt. *Piotruś* (Olsztyn 1995). W dziewiątym numerze „Konturów” (1998) Natan Gross opublikował wspomnienie Lipskiego, zaś Lucja Gliksman wiersz *Na śmierć Leo Lipskiego*;

Stanisław Wygodzki (1907–1992) był poetą, prozaikiem, tłumaczem. Po przybyciu do Izraela w 1968 roku wydrukował kilka tomów poezji i prozy w wydawnictwach polskich w Londynie i Paryżu, a w roku 1990 w Warszawie wybór wierszy *Pożegnanie*. W Izraelu — gdzie kilka jego książek przetłumaczono na język hebrajski — współpracował z prasą polską (publicystyka, wiersze i przekłady wierszy z żydowskiego) i hebrajską. W roku 1992 ukazała się w Tel Awiwie sumptem subskrybentów księga zbiorowa pod tytułem *Wygodzki. Zeszyt pamięci*;

Miriam Akavia jest współczesną pisarką hebrajską. Urodziła się w roku 1927 w Krakowie, wojnę przeżyła w getcie i w obozach koncentracyjnych. Do Palestyny przybyła w roku 1946. Wydała siedem książek, z których po polsku ukazały się *Jesień młodości* (1988; 1996), *Moja winnica* (1990), *Galia i Mikłosz* (1993) i *Cena* (1993). Tłumaczyła na hebrajski wiersze Leśmiana, Grynberga, Hena oraz Pankiewicza *Aptekę w getcie krakowskim* (1985), na polski opowiadania Sz.J. Agnona i A. Megeda, które podobnie jak niektóre jej własne opublikowano w czasopiśmie w Polsce;

Halina Birenbaum (1929) jest prozaikiem, poetką, tłumaczką. Jest pierwszą autorką polską zamieszkałą w Izraelu, która wydała książkę w Polsce. Opublikowała m.in. *Nadzieja umiera ostatnia* (Warszawa 1967, 1988), *Wiersze* (Kraków 1987);

Arie Brauner to tłumacz, publicysta, redaktor. Urodził się w roku 1920 w Krakowie, w latach wojny przebywał w ZSRR, od roku 1948 w Izraelu. Ukończył studia z zakresu filologii klasycznej. Przełożył na hebrajski wiersze i prozę z kilku języków, w tym również z polskiego, m.in. Leśmiana, Grynberga, Szymborskiej, Herberta, Ficowskiego, Słonimskiego. Opublikował teksty wspomnieniowe i artykuły literackie po hebrajsku i po polsku na łamach prasy w Izraelu i w Anglii. W roku 1996 wydał we własnym przekładzie na hebrajski antologię wierszy polskich o Zagładzie Żydów;

Anna Ćwiakowska urodziła się w roku 1925 w Modrzejowie, w latach wojny była więźniarką hitlerowskich obozów koncentracyjnych. Po wojnie studiowała w Warszawie dziennikarstwo, była od roku 1952 dziennikarką w Polskim Radiu. Od 1968 roku w Izraelu, wieloletni pracownik dziennika „Nowiny-Kurier”. Specjalizuje się w publicystyce literackiej i recenzystyce teatralnej. Jest tłumaczką różnorodnych tekstów literackich opublikowanych w prasie polskiej w Polsce i Izraelu. Wydała *Zabawy w chowanieg* (Łódź 1996);

Ida Fink (1921) jest autorką opowiadań i słuchowisk radiowych. Jej zbiór opowiadań *Skrawek czasu* był tłumaczony na kilka języków, ukazał się po polsku nakładem wydawnictwa „Aneks” w Londynie w 1987 roku.

To zaledwie osiemnaście nazwisk — wymieniono je, by przedstawić krąg współpracowników „Konturów”, piszących teksty prozatorskie, lecz wśród nich jest kilku poetów — Lucja Gliksman, Jerzy Herman, Irit Amiel. Zadajmy więc pytanie — jakie tematy występują w utworach wierszowanych drukowanych w telawiwskim piśmie najczęściej?

Otóż poezje przynoszą nostalgiczne rejestry pamięci, a często pulsująca podskórnie bolesna trauma przeszłości, spowodowana eksterminacją ludzi i kultury judaizmu, przypomina o złej chwili dziejów świata. Jednak nie tylko ton dominuje, ponieważ dochodzą do głosu doświadczenia i przeżycia izraelskie, dotyczące między innymi niezwykle ważnej problematyki asymilacji w kulturze izraelskiej. Istotną częścią tego obszaru literackiego „Konturów” są wiersze twórców współczesnej izraelskiej poezji hebrajskiej.

Publicystyka i eseistyka historycznoliteracka podejmuje tematy związane z zagadnieniami hebrajsko-izraelskimi oraz polsko-żydowskimi (np. teksty Ryszarda Löwa — *Antoni Stonimski w literaturze hebrajskiej*; *Żeromski w literaturze hebrajskiej*; *Z dziejów Bolesława Leśmiana w Izraelu*, Józefa Wróbla *Zbieranie głosów. Żydzi w literaturze polskiej ostatniego półwiecza*, Ruth Szenfeld *Pisarze na pograniczu*, Aleksandra Zygi *Wilno także żydowskie. Obraz Żydów wileńskich w piśmiennictwie polskim*, Józefa Wróbla *Adolf Rudnicki wobec Żydów i Polaków*, Jana Błońskiego *Ofiary i świadkowie. Obraz Zagłady w literaturze polskiej*), Eugeniusz Prokop-Janiec *Udział Żydów w literaturze polskiej*.

Powiedzmy w tym miejscu o dwóch ostatnich — jak dotąd — numerach „Konturów”. Zeszyt dziesiąty (1999) przynosi: wiersze — Lucji Glikzman, Marii Bujańskiej, Irit Amiel, Jerzego Hermana, Rywki Basman (pięć w tłumaczeniu Stanisława Wygodzkiego i jeden — Szoszany Raczyńskiej), Kadii Mołodowskiej (w przekładzie Ariego Braunera), Abrahama Sutzkewera (w tłumaczeniu z jidysz Ariego Braunera i Natana Grossa), Michali Hefer (w przekładzie z hebrajskiego Szoszany Raczyńskiej i Autorki); wspomnienia — Eleasara Feuermana, Mieczysława Rolnickiego, Józefa Kornbluma, Orny Jagur (Ireny Grodzińskiej), R. L. Sawina o Beniaminie Tenenbaum-Tene; opowieści — Ruth Baum, Herberta Friedmana, Irit Amiel, Jerzego Hermana, Marii Lewińskiej; oraz bardzo ciekawe teksty dotyczące historii literatury — Natana Grossa, *Motywy polskie w poezji Abrahama Sutzkewera*, Ruth Szenfeld, *Postawa moralna wobec holocaustu. Henryk Grynberg i Aaron Appelfeld*, Elżbiety Frister, „*Kupiec warszawski*” (o debiucie dramatycznym Romana Brandstaettera, tu zamieszczono też streszczenie tej sztuki, dokonane z wersji programowej hebrajskiego), list Romana Brandstaettera do poetki hebrajskiej Andy Amir-Pinkerfeld; Ryszarda Löwa, *Mickiewicz w kręgu hebrajskim*, Eugenii Prokop-Janiec, *Udział Żydów w literaturze polskiej*.

W numerze tym zamieszczono także bibliografię: *Piśmiennictwo polskie w Izraelu* (1. Książki z Izraela — za lata 1997–1998, 2. Druki polskie w Izraelu — 1996–1998).

Natomiast zeszyt jedenasty (2000) zawiera następujące rodzaje tekstów: wiersze — Lucji Glikzman, Irit Amiel, Amira Gilboa (w tłumaczeniu Szoszany Raczyńskiej), Jerzego Hermana, Jaffy Zins (w przekładzie Ariego Braunera), Aliny Kenigstein, Hadassy Tal (w tłumaczeniu Natana Grossa), Marii Bujańskiej, wspomnienia — Eleasara J. Feuermana, Stanisława Tomkiewicza, Jerzego Hermana, Dwory Schreibaum (w tłumaczeniu Zoji Perelmuter), Arnolda Słuckiego, opowieści — Irit Amiel, Miriam Akavii, Ruth Baum, Anny Ćwiakowskiej, Marii Lewińskiej, Józefa Kornbluma, Mieczysława Rolnickiego, oraz teksty dotyczące historii literatury (jak zwykle interesujące) — *Dwugłos. Szalom Lindenbaum — Julian Strykowski*, jest to recenzja Szaloma Lindenbauma (w przekładzie polskim) powieści Juliana Strykowskiego (w hebrajskim tłumaczeniu Rywki Gurfęin) *Sen Azrila* oraz dwa listy napisane po polsku odręcznie do Lindeubauma; artykuł Elżbiety Frister — *Gombrowicz na scenie hebrajskiej*, szkic Natana Grossa *Dwa wcielenia Leona Przemskiego*, esej Andrzeja Fabianowskiego *Kwestia żydowska w twórczości Juliusza Słowackiego*, wreszcie łączący się z tym esejem artykuł Ryszarda Löwa *Z dziejów Słowackiego w literaturze hebrajskiej*. „*Anhelli*” a „*Zwój ognisty*” Bialika.

Oprócz tego zeszyt jedenasty przynosi informację *Kontury w oczach krytyki* (spis recenzji pisma w roku 1999) — s. 41, spis książek, które ukazały się pod firmą pisma w Tel Awiwie (s. 66), na końcu zaś zeszytu — *Piśmiennictwo polskie w Izraelu. Bibliografia za r. 1999* (s. 132–134) w opracowaniu Ryszarda Löwa, oraz — jak zwykle — *Noty biograficzne* (s. 135–138), dzięki którym możemy dowiedzieć się, kto w tym numerze pisma drukował swoje teksty.

Na zakończenie tego fragmentu omówienia „Konturów” chciałbym powiedzieć, że charakter pisma mogą świetnie charakteryzować słowa z przejmującego wiersza współczesnej poetki hebrajskiej Jaffy Zins *Pochód śmierci do Kołomyi*, który zamieszczony został właśnie w ostatnim, jedenastym zeszycie: „Nad prochami dolin załamuje się tęcza”. Łuk pięknych barw nad światem pokrytym prochami zmarłych — to słowa tych, którzy ocalili, świadectwo ich pamięci, ale także symbol nadziei, że świat wróci do swego stanu pierwotnego, gdy nie było jeszcze zbrodni.

„Kontury” — jako całość — są d o k u m e n t e m, w pewnej mierze zbiorem tekstów o charakterze p a m i ę t n i k a r s k i m. Te relacje — i prozatorskie, i poetyckie, o zdarzeniach, których autentyczność potwierdzona jest życiorysami autorów, odczytane mogą być w trojakiej perspektywie. Po pierwsze, są źródłem wiedzy historycznej, przekazem wiadomości o zdarzeniach, które są już wielokrotnie opisane, lecz wciąż budzą emocje. Przypominają o czasach holocaustu. Wciąż żyją ludzie, którzy to przeżyli — wśród autorów „Konturów” znajdują się osoby urodzone w latach 1913–1936, i młodsze, które, urodzone już po wojnie, piszą opowiadania autobiograficzne — o swoim dzieciństwie, młodości, o tożsamości, życiu w określonej kulturze. To dzięki tym pisarzom relacje te można odczytywać jako dokumenty osobiste, wyraz swoistego pojmowania świata, przekonani i dążności społecznych, które są właściwe danym warstwom czy kręgom. Wreszcie — teksta, zamieszczone na łamach „Konturów” interesować mogą jako swoista forma piśmiennictwa — w tej perspektywie drukowane w izraelskim periodyku utwory mogą być znakomitym przedmiotem analizy dla badaczy literatury.

„Kontury” były początkowo pismem przeznaczonym wyłącznie do publikacji tekstów autorów piszących w języku polskim w Izraelu, zmieniły się zaś w periodyk literacki i historycznoliteracki, goszczący na swych łamach wszystkich, którzy mają coś do powiedzenia w sprawach polsko-żydowskich, polsko-izraelskich i polsko-hebrajskich — bez względu na miejsce ich zamieszkania. I taka wydaje się najbardziej interesująca perspektywa pisma.

Ważną sprawą w rozwoju i ciągłości pisma jest sprawa języka. Dominuje w „Konturach” twórczość charakteryzująca się tradycyjnością gatunków i rodzajów literackich, także — tradycyjnością języka. Brak tekstów, w których widać nowatorskie podejście do wypowiedzi, brak kontynuacji awangardowych poetyk, koncepcji języka (to szczególnie widoczne jest w poezji) ukształtowanej przez ruchy awangardowe, nie ma innych wypowiedzi, niż te, odwołujące się do tradycji romantycznej, czy skamandryckiej. Powodem tego stanu rzeczy jest to, że literatura polskojęzyczna tworzona w Izraelu była tworzona przez ludzi nie utożsamiających się z narodem polskim, a jedynie z językiem polskim, i to on był trwałą wartością, której nie należało naruszać eksperymentami awangardowymi. Literatura polska w Izraelu sąsiaduje bezpośrednio z hebrajską oraz innojęzyczną — arabską, rosyjską, żydowską. Wszystkie one zaś razem tworzą „żywą wartość duchową tej samej ziemi, w obrębie tej samej co one codzienności politycznej, społecznej, kulturalnej [...] poprzez to uczestnictwo staje się elementem konstytutywnym — literatury izraelskiej, która w swej realizacji jest wielojęzyczna i wielokulturowa. Zatem twórczość przynależna do formacji polskiej i izraelskiej jednocześnie [...]”². To wśród tych kontekstów należy raczej szukać wpływów, naturalne wydaje się być przenikanie słów czy innych elementów językowych z kręgu tych kultur do literatury polskiej powstającej w Izraelu.

3.

Niebagatelny fakt jest edycja i kompozycja „Konturów”. W pierwszym numerze znalazły się teksty zgrupowane w trzech działach: prozy, poezji i eseju, w „Nocie” wydrukowano informację, że nie zamieszczono przekładów z literatury hebrajskiej na język polski. W numerze trzecim poszerzono pismo o zapowiedziany wcześniej dział przekładów z literatury hebrajskiej oraz sporo miejsca poświęcono tematyce holocaustu. Zeszyt ten podzielony został na sześć części: prozy, poezji, *W cieniu zagłady*, przekładów z poezji hebrajskiej, publicystyki i reportażu, fraszek, ale już czwarty zatracił podział wyraźne części, opowiadania przeplatają się z wierszami, wiersze z tekstami o pisarzach i archiwaliach. I taki układ zachowany został w każdym kolejnym numerze. Każdy tom zamykają noty biograficzne, pełniące zastępczo rolę nieistniejącego jeszcze przewodnika informacyjnego po tym obszarze piśmiennictwa.

Każdy tom jest innego koloru: bładoróżowy, zielony, brązowy, czerwony, granatowy, turkusowy, szary, bordowy i seledynowy. Nie jest to bez znaczenia w edycji czasopisma — okładka przyciąga uwagę czytelnika, pozwala zidentyfikować je pośród innych, podobnie wyglądających wydawnictw. „Kontury” mają format zbliżony do krajowej „Twórczości” (i podobnie jak to pismo, każdy numer ma inną barwę okładki), „Kwartalnika Artystycznego”, „Odry”.

Porównując „Kontury” do różnych tego rodzaju pism, warto przywołać inne periodyki z obszaru piśmiennictwa polskiego poza granicami kraju. Najbardziej zbliżone — poprzez format,

² Tamże, s. 125.

układ i zawartość (rodzaje tekstów, gatunki literackie) — są „Archipelag” (dwumiesięcznik wydawany w Berlinie Zachodnim od roku 1983) oraz „Literatura” (kwartalnik literacki wydawany w Los Angeles w latach 1980–1981). W pismach tych zamieszczono również wiersze, opowiadania, wspomnienia, teksty historycznoliterackie, publicystyczne, recenzje, tłumaczenia w układzie przeplatania — sąsiadują ze sobą utwory należące do różnych rodzajów literackich, do różnych rodzajów tekstów — artykuły naukowe obok wierszy, wiersze obok opowiadań, opowiadania obok artykułów, itd.

Odczytanie „Konturów” w różnorodnych kontekstach periodyków polskich, izraelskich, czy innych powstających na emigracji, w kraju — dawniej i dziś — umieszczenie pisma wśród innych czasopism tego typu, pozwala czytelnikowi poruszać się we wspólnej płaszczyźnie polskiej kultury, historii, historii literatury, chociaż pisma te wydawane były i są w innej przestrzeni geograficznej oraz w różnym czasie, pośród innych uwarunkowań społecznych, politycznych, kulturowych.

4.

„Kontury” to pismo, które rejestruje pamięć języka i historii ludzi wygnanych z Polski, pozwala rozliczyć się — tak Żydom, jak i Polakom — z własną przeszłością, wreszcie — ukazuje zupełnie nieznaną w Polsce krąg kulturowy. Podkreślenia wymaga godna uwagi rola periodyku jako trybuny publikującej przekłady poezji hebrajskiej. Na zakończenie warto zacytować słowa Ryszarda Lōwa z referatu *Uwagi do przyszłej historii literatury (polskiej) wobec Zagłady*, wygłoszonego 22 XI 1999 r. na warszawskiej konferencji *Literatura polska wobec Zagłady* (księga zjazdowa — w druku):

Osobnego oglądu wymaga polskojęzyczna literatura tworzona w Izraelu. Można spojrzeć na nią jako na wielką przygodę polszczyzny. Wydawać by się bowiem mogło, że dokonany przez przybyszów wybór będzie — wyborem totalnym. Opuszczenie Polski nie oznaczało przecież początku emigracyjnej wędrówki, lecz koniec wędrówki diasporycznej; dotarcie do nowej ojczyzny — kraju i przyjęcie obowiązującego w niej języka hebrajskiego. Przystwojony hebrajski, niezbędny do codziennego życia, życia rodzinnego, wykonywania pracy zawodowej stał się dla nich także językiem ekspresji pisarskiej. Nie dla wszystkich jednak.

Albowiem tutaj wystąpiło zjawisko przez nikogo prawdopodobnie nie przewidziane: wśród powołanych do pisarstwa osób znalazły się takie, które podjęły je w języku polskim; rozpoczęły to swoje pisarstwo, czyli debiutowały — czasem po wielu już latach pobytu w kraju i asymilowania się w nim — po polsku. W przeważającej większości polskojęzyczni literaci w Izraelu przedtem, w Polsce, nie zajmowali się twórczością literacką.

Paweł Tański

„World Literature Today” — ku czci Czesława Miłosza

„World Literature Today”: *Celebrating Czesław Miłosz*. University of Oklahoma, nr 4 (vol. 73), Autumn 1999, s. 223+2 s.

Czwarty numer (73 wolumin) kwartalnika literackiego „World Literature Today” datowany na jesień 1999 roku w całości został poświęcony Czesławowi Miłoszowi.

Pismo — jeden z dwóch z najstarszych periodyków literackich Stanów Zjednoczonych — jest wydawane przez Uniwersytet w Oklahomie nieprzerwanie od 1927 roku. Początkowo nosiło tytuł „Books Abroad”, a od 1976 roku „World Literature Today”. Kolejne numery kwartalnika ukazują się w lutym, maju, sierpniu i listopadzie; do numeru wiosennego dołączany jest roczny indeks w formie suplementu. Pismo posiada także własną stronę internetową (www.ou.edu/worldlit/), na